

A Bhagavad-gītā jelentésének lényege a caitanyaita vaiṣṇavizmus szerint

Graham M. Schweig

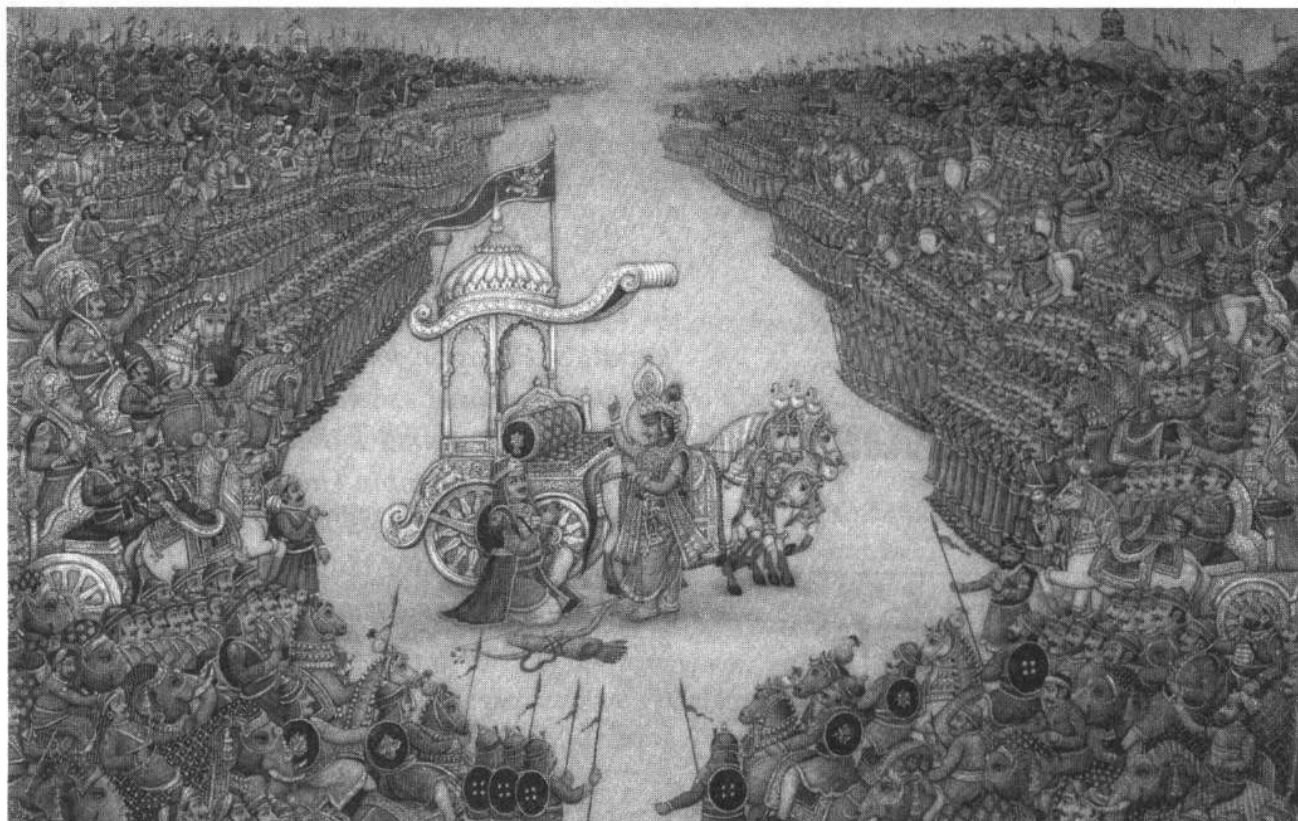
*Graham M. Schweig a virginiai Christopher Newport Egyetem filozófia és vallástudományi tanszékének adjunktusa. Korábban a Duke és a North Carolina Egyetemen tanított. A Harvard Egyetemen szerzett doktori fokozatot összehasonlító vallástörténetből, s a Bhāgavata-purāṇa „Rāsailā Pāñcādhyaī” részéről írott disszertációja kiadás előtt áll. Nemrégiben felkérést kapott a Paragon kiadótól, hogy „A valóság képei” c. sorozat számára írja meg a Hinduizmus világképe című kötetet. Számos fordítása jelent meg a Columbia University Press „Ázsiai klasszikusok” sorozatában. Jelenleg A bhakti-sūtra: Nārada tömör tanításai az odaadó szere-
tetről című kötet előszaván és fordításán dolgozik. A Journal of Vaishnava Studies szerkesztője.*

Bevezető megjegyzések

Hogy mi a *Bhagavad-gītā*¹ jelentése a Caitanya-féle *bhakti* tradíció számára? A kérdés megválaszolásához talán a legcélszerűbb, ha a hagyomány legnagyobb hatású teológiai szintéziséhez és egyben Caitanya leghitelesebb életrajzához, *Kṛṣṇadāsa* (1517–1615) *Caitanya-caritāmṛtájához*² fordulunk. E rövid tanulmányban azt fogom megvizsgálni, milyen témákkal foglalkoznak azok a *Bhagavad-gītā* (a továbbiakban: BG)³ versek, melyeket Kṛṣṇadāsa a művében felhasznált, hogy ezáltal kiderüljön, mit és miért tart fontosnak a hagyomány.

Első ránézésre megdöbbentő, hogy a BG-t viszonylag ritkán említi és idézi a *Caitanya-caritāmṛta* (a továbbiakban: CC), a más szentírásokból származó számtalan idézethez képest. A CC-ben ritkán találkozunk BG-versekkel – a hétszázból mindössze harminchatot⁴ használ fel a mű szerzője (az ismétlésekkel együtt ötvenegyet). Ez a szám sokkal kisebb, mint a *Bhāgavata-purāṇából*⁵ idézett több mint háromszáz vers. Sőt, a CC összesen hatvan-két fejezetéből csak tizenhétben tűnnek fel BG versek, ami alig több, mint a teljes szöveg egynegyede. Az, hogy a CC csak e néhány BG verset szerepelteti, részben azt a jelentős változást tükrözi, mely a *bhakti* mozgalomban következett be a klasszikus kortól a középkorig, s amely a *bhakti* eszmerendszerében és vallási tapasztalatában végbement fejlődés fontos dimenzióit fedi fel.

Alapvetően két téma jut közvetlenül kifejezésre a CC-ben, melyek a BG-ben igen fontosak. Némileg leegyszerűsítve, az egyik Isten kimondhatatlan hatalma, a másik Isten szere-tete. A kettő közül az utóbbi a fontosabb, az előbbi végső soron az utóbbit támasztja alá. Itt jegyzem meg, hogy a Caitanya-iskola korai tanítói jóval kevesebb figyelmet szentelnek a nehézkés vedāntista érvelésnek és elemzésnek, mint azt Rāmānuja és Madhva több évszázaddal Caitanya mozgalma előtt keletkezett munkáikban tettek. A Caitanya-iskola korai idősza-

kában az íróknak egy erőteljes indiai muszlim jelenléttel kellett szembesülniük, éppen ezért kevesebb energia jutott arra, hogy megszólítsák a vedāntista filozófiát művelő hallgatóságot. Ez majd csak a „bhakti reneszánszának” vége felé válik általános tendenciává. Két évszázaddal később Baladeva Vidyābhūṣa ennek jegyében ír terjedelmes magyarázatot a *Vedānta-sūtrához* (*Govinda-bhāṣya* címmel) az iskola nevében, melyben kifejti a gauḍīya vaiṣṇava filozófiai rendszert: az *acintya-bhedābhéda* tanát. Ezzel szemben Caitanya közvetlen tanítványai, a „hat *gōsvāmī*”, majd az ő tanítványai is leginkább arra összpontosítottak, hogy a hiteles *sāstrák* alapján felépítsék és világosan kifejtsék az iskola teológiai tanait, illetve drámai és lírai kifejezőeszközökkel megjelenítsék a *bhaktit*. E korai írók, akik közül *Kṛṣṇadāsa* az egyik legjelentősebb, mindenképp először arra törekedtek, hogy az istenszeretben, a *premāveśában* való teljes elmerülés misztikus élményét lejegyezzék és részletesen bemutassák – úgy, ahogy azt Caitanya alakja példázta. És valóban ez az, ami *Kṛṣṇadāsa* egész művét áthatja. A BG-ben is végső soron annak van jelentősége, ami ehhez az istenszeretethez kapcsolódik, ahogy a CC-ben lefolytatott filozófiai viták is ennek a misztikus állapotnak a leírását szolgálják.

Az egyetlen CC-történet, melynek középpontjában a *Gītā* áll, azt domborítja ki, mi az, ami e hagyomány számára végső soron fontos:

Élt egyszer egy vaiṣṇava *brāhmaṇa* Raṅgakṣetrán,
 aki gyakorta eljárt a templomba, hogy felolvasson a *Bhagavad-gītā*ból.
 Miközben a tizennyolc fejezetből olvasta a verseket,
 boldogság töltötte el.
 Mivel a felolvasása nem volt tökéletes,
 az emberek csúfolódtak rajta.
 De ő nem bánta, ha kinevették vagy kigúnyolták,

mert bensőjében határtalan boldogságot érzett,
miközben a *Bhagavad-gītā* olvasásába merült.
A boldogságtól reszketett a teste, folytak a könnyei, rázkódott és veritékezett –
efféle dolgokat tapasztalt olvasás közben.
Amikor ezt látta, a nagy Mester (Caitanya)
szívét öröm töltötte el.

A nagy Mester megkérdezte tőle: „Kedves uram, hallgass meg.
Mi az oka nagy boldogságodnak?
A *brāhmaṇa* így felet: „Ostoba vagyok.
Nem ismerem a szavak jelentését,
és nem tudom, vajon helyesen olvasom-e a *Gītā*.
Csak a gurum utasítását követem.
Kṛṣṇa ott ül Arjuna szekerén,
kezében a gyepelő,
s ahogy ott ül, sötétnek és páratlanul vonzónak látszik.
Felajánlja Arjunának nagylelkű tanításait, s ha csak látom őt,
a boldogság hulláma önt el.
Ha olvasok, alakja mindannyiszor megjelenik lelki szemeim előtt,
– emiatt nem hajlandó az elmém abbahagyni a *Gītā* olvasását.

A Mester erre így szólt: „Te vagy a *Gītā* olvasásának
legnagyobb szaktekintélye.
Te valóban megértetted a *Gītā* jelentését.”
(CC 2.9.93–102)

Ez a rövid történet megerősíti, hogy a Caitanya-féle *bhakti*-hagyomány szempontjából a BG elsősorban azért jelentős, mert egyszerre jut kifejezésre benne az isteni emberszeretet és az emberi istenszeretet, azaz a *bhakti*. A történet egyértelműen szemlélteti, hogy nem annyira a BG versek szabatos felolvasása és jelentésük pontos megértése a fontos, sokkal inkább az elkötelezett olvasó-hívő áradó szeretete, akit mélyen megérint Kṛṣṇa és Arjuna kapcsolata.

A narratív vagy filozófiai tartalmuk miatt kiválasztott *Gītā*-versek a caitanyaita hagyomány középpontjában álló, s így az egész CC-ben kifejezésre jutó *prema-bhaktit* hivatottak alátámasztani. Először néhány olyan verset fogok ismertetni, amelyek Isten hatalmát, az *aīśvaryát* mutatják be, s aztán megvizsgálom, miként alkalmazza őket a CC szövege az Isten és híve között a *bhaktiban* létrejövő bensőséges kapcsolat megértetésére és szemléltetésére. Tanulmányom második részében pedig azokat a CC-ben előforduló BG-verseket fogom áttekinteni, amelyek a lelket az isteni szeretet (*mādhurya*) viszonylatában mutatják be.

Az odaadó szeretet metafizikája

Kṛṣṇadāsa a következő sommás értelmezést adja a BG metafizikájáról: „A *Gītā* újra és újra kijelenti, hogy az *īśvara-tattva* mindig *acintya-śaktiból* áll” (CC 1.5.88). Ezután némileg szabadon idéz két verset a BG kilencedik fejezetéből, amelyek azt a metafizikai paradoxont

tárgyalják, miszerint Isten egyszerre van kapcsolatban minden létezővel, és egyszerre független azoktól:

A világban létezem, a világ pedig bennem létezik.
Ugyanakkor mégsem létezem a világban, és a világ sem létezik bennem.⁶
(CC 1.5.89)

Kr̥ṣṇadāsa a fenti vers paradox nyelvén kifejezett *acintya-aiśvarya*, vagyis felfoghatatlan hatalom eszméjét tartja Kr̥ṣṇa *Gītāban* megfogalmazott legfőbb üzenetének. Ebből következően Kr̥ṣṇa mondandójából alapvetően a következőt hallja meg: „Tudd meg, hogy ez az én felfoghatatlan hatalmam (*acintya-aiśvarya*)”(CC 1.5.90). Ennek ellenére Caitanya a Rūpa Kavirāja Gosvāmival folytatott beszélgetésében (CC 2.19) a következő két, Arjuna szájából elhangzó BG-versen keresztül azt érzékelteti, hogy az isteni *aiśvarya* elhalványodik, amikor az istenivel való bensőséges viszony válik meghatározóvá:

Óvatlanul (bensőséges) társamnak
gondoltalak,
s „Kr̥ṣṇának”, „Yādavának”, „barátomnak”
szólítottalak,

Mert szenvedélyemben,
sőt szeretetemben
elfeledtem határtalan
fenségedet.

Ha tréfálkozás vagy játék közben
együtt ültünk és pihentünk,
s vidáman múltattuk az időt
kettesben vagy barátok társaságában,
s ilyenkor tiszteletlen voltam veled,
akkor kérlek, ó, Határtalan,
bocsáss meg nekem.

(BG 11.41–42)

Arjuna ezeket a bocsánatkérő szavakat azután mondja, hogy Kr̥ṣṇa a tizenegyedik fejezetben bizalmasan felfedi előtte *virāṭa-rūpa* formáját. A versek arról tanúskodnak, hogy Arjuna mennyire bánja hajdani közvetlenségét, mely akkor bizalmas kapcsolatuk természetes velejárójának tűnt. Caitanya elmagyarázza, hogy az Arjunát Kr̥ṣṇához fűző *rasa* elsősorban *aiśvaryaival* kevert *sākhya*, ugyanakkor azt is kifejti, hogy a *śuddha-premában*, a tiszta szeretetben a *bhakta* megtapasztalhatja ugyan Isten *aiśvaryáját*, mégis elsősorban a bensősége-sebb *rasával* törődik.

Isten lényének felfoghatatlan hatalma

Két BG-vers különösen fontos szerepet játszik a Caitanya-féle *bhakti* teológia metafizikai vonatkozásainak hangsúlyozásában. Mindegyik háromszor fordul elő a CC-ben. A BG 10.42 verse Isten felfoghatatlan hatalmát hivatott kifejezni:

Mi hasznod mindezen tudásból (*jñāna*),
ó, *Arjuna*?
Ezt az egész univerzumot folyamatosan fenntartom
énem pusztá töredékével (*ekāṁśa*).

Ez a második a CC-ben idézett (1.2.20) BG-versek sorában, amely Isten *Paramātmā*-megnyilvánulásáról, a mindent átható személyes formáról, a minden élőlényben és teremtésben benne lakozó Úrról beszél. Itt azért is szerepel, hogy alátámassza Caitanya Kṛṣṇával való azonosságát. Egy másik helyen Caitanya idézi a verset, amikor metafizikai tanításokban részesíti kedves tanítványát, Sanātanát (CC 2.20.163), illetve valamivel később, ugyanebben a fejezetben, hogy alátámassza vele az *avatāra*-tant (CC 2.20.376), különös tekintettel a *śaktyāveśāvatārával* kapcsolatos tantra (2.20.374f). Ekkor fejti ki a *vibhūti*, az egész univerzumot átható különleges erő eszméjét is. Ezekből az értelmezésekből is hiányzik a közvetlen filozófiai elemzés és a szigorú érvelés. Hiszen maga Kṛṣṇa teszi fel a költői kérdést: „Mi haszna e temérdek tudásnak?” Az itt megerősített általános szabály az, hogy Kṛṣṇa hatalma végtelen, s minden különösebb erőfeszítés nélkül, úgy és olyan formában jelenik meg, ahogy és amilyen formában akar.

Isten alászállása

A BG 10.10 verse is háromszor fordul elő a CC-ben. Ez az első BG-vers, amely a CC szövegébe ágyazva szerepel, az első fejezet 49. verseként:

Azoknak, akik szüntelenül szeretetteljes (*prīti*)
imádatomat végzik,
megadom az értelmet (*buddhi*) és a fegyelmet (*yoga*),
amellyel elérhetnek engem.

Amikor ez a vers először feltűnik a CC 1.1.49-ben, a célja az, hogy rávilágítson a *guru* isteni szerepére a *bhakta* életében. Isten a *gurun* keresztül is alászáll, s ez csak az egyik a számtalanféle mód közül, ahogy manifesztálhatja magát. A későbbiekben ugyanennek a versnek más alkalmazásait is megfigyelhetjük majd.

Isten alászállásának egy másik célja az, hogy visszaállítsa a *dharmát*, ahogy azt a BG 4.7 és 4.8 verse is leszögezi (lásd a CC 1.3.22–23-at és a környező verseket):

Bármikor és bárhol támadjanak is
ellentmondások a *dharmában*, ó, *Bhārata*,
vagy erősödjön meg az *adharma*,
én kiárasztom magam.

A jók felszabadítása,
a gonoszok elpusztítása
és a *dharma* visszaállítása érdekében
korszakról korszakra megjelenek én.

(BG 4.8)

A BG 3.34 és 3.21 versében (CC 1.3.24–25) Kṛṣṇa kijelenti, hogy azért gyakorolja saját *dharmáját*, hogy ezzel megfelelő példát mutasson minden létezőnek. A caitanyaita iskola nagyon erősen hangsúlyozza, hogy Isten felfoghatatlan hatalma és mindenhatósága csak annyiban lényeges, amennyiben az istenség a lélekkel való szeretetteljes kapcsolatában kiterjeszti magát, és nem pedig önmagában vagy önmagától.

A lélek kategóriája

Kṛṣṇadāsa megalkotja a lélek, azaz a *jīva-svarūpa* ontológiai kategóriáját, mely kapcsolatban áll az *īśvara-tattvával*, ugyanakkor különbözik attól (CC 1.7.118 és 2.20.116). A következő verset azért idézi, hogy leszögezze: a lélek az anyagtól is különbözik:

Ez az én alacsonyabb rendű természetem (*aparā prakṛtim*); ugyanakkor meg kell ismerned a másik, magasabb rendű természetemet (*prakṛtim parām*) is, Mely az egyéni lelki lényekből (*jīva-bhūtām*) áll, akik által élővé válik ez az egész világ.

(BG 7.5)

Egy harmadik idézetben, az azt megelőző BG-verssel együtt (CC 2.6.165), Kṛṣṇadāsa megkísérli bebizonyítani, hogy a *jīva-svarūpa* kategóriája különbözik az „anyag”, a *prakṛti* kategóriájától. Az Isten és lélek közötti örök, szeretetteljes kapcsolat azért lehetséges, mert a lélek öröktől fogva különbözik Istentől. E nélkül az ontológiai megkülönböztetés nélkül Isten és lélek között nem létezne szeretetteljes kapcsolat. Láthatjuk, hogy a szerző a metafizikát ismét az odaadás szolgálatába állítja.

Az Isten és a lélek közötti szeretet

A BG következő két verséről Caitanya kijelenti, hogy ezek a BG legfontosabb tanításai (CC 2.22.57–58):

Kérlek, halld tőlem ismét
minden titkok legnagyobb titkát, legfőbb szavamat:
„Nagyon szeretlek téged.”
Ezért a te érdekedben szólok most hozzád.
Gondolj mindig rám, légy a hívem,
áldozz fel értem mindent és hódolj meg nekem.

Így kétségtelenül elérsz majd engem,
ezt megígérem neked, mert nagyon kedves vagy nekem.
(BG 18.64–65)

Miután Caitanya felidézi ezeket a verseket, a következő kijelentést teszi: „Korábban a parancs úgy szólt, hogy az ember gyakorolja a *veda-dharmát* – a *karmát*, a *yogát* és a *jñānát*; de végső soron ez a legerősebb parancs” (CC 2.22.59). Ezeket a verseket Caitanya a szent *bhaktákkal* való érintkezés fontosságáról szóló hosszú okfejtése közepén idézi. Ennek ismeretében állítása, mely a két verset vezeti be, lényegében ez: Kṛṣṇa nagyon kegyes volt Arjunához, akit olyan tanításban részesített, mely az egész világnak védelmet jelent majd (CC 2.22.56). A tény, hogy Kṛṣṇa Isten, természetesen igen fontos. De legalább ennyire fontos (sőt, bizonyos értelemben fontosabb), hogy Kṛṣṇa tanítóként és barátként oktatja Arjunát. Arjuna Kṛṣṇával való kapcsolata ily módon az erényes és vallásos emberekhez fűződő kapcsolat erejének paradigmaticus példájává lényegül át, melyben a szent szerepét maga Kṛṣṇa játssza.

A bhaktihoz vezető külsőleges és áthidaló folyamatok

A BG számos folyamatról beszél a Kṛṣṇa iránti odaadás vonatkozásában. A CC e folyamatok közül néhányat úgy mutat be, mint amelyek hasznosak a *bhakti* eléréséhez, illetve előkészítik azt. Ezeket talán nevezhetnénk „áthidaló *bhakti*-folyamatoknak”. A 7.16-os BG vers (CC 2.24.94) azokról az emberekről szól elismeréssel, akik a *bhakti* folyamatát először valamilyen szükséglet kielégítése érdekében kezdik el gyakorolni, melyek közül a tudásvágy a legmagasabb rendű. A *brahman*-megvalósítás szintén csak előkészíti a *bhakti* folyamatát, s „kívül áll” azon, ahogy azt Caitanya Rāmānanda Rāyának kifejti (CC 2.8.59, 61). A következő BG vers, amely háromszor szerepel a CC-ben (2.8.54; 2.24.132 és 2.25.155), ezt az elvet fejti ki:

Akinek lénye a *brahmanba* merült,
akinek bensője teli van derűs nyugalommal,
aki nem panaszkodik és nem vágyik semmire,
s minden élőlényel egyformán bánik,
az elnyeri az irántam érzett legmagasabb rendű
odaadó szeretetet (*bhaktim parām*).
(BG 18.54)

Az a vers, melyet többnyire hagyományosan az egész Bhagavad-gītā végkövetkeztetésének tekintenek, a CC-ben valójában a *bhakti*hoz vezető előzetes folyamatként jelenik meg:

Felhagyva minden más céllal, *dharmával*,
engem fogadj el egyetlen menedékedül.
Én megszabadítlak majd minden büntől.
Kérlek, ne bánkódj tovább.
(BG 18.66)

Ha az ember minden *dharmával* felhagy, hogy szolgálhassa Istent, az jó, de mégiscsak átmeneti. Ezt Caitanya bizonyítja be Rāmānanda Rāyának, amikor mindvégig kitart amellett, hogy „Ennél létezik több is” (CC 2.8.63–64). A fenti BG vers az Isten imádatára való kizárólagos koncentráció fontosságát hangsúlyozza (CC 2.22.94). A CC 2.9.265-ben is idézik, előtte pedig két állítás a tudomásunkra hozza, hogy a *prema-bhakti* elérése érdekében le kell mondanunk a gyümölcsöző cselekedetektől. Caitanya azt is kijelenti, hogy a BG következő versében leírt cselekedetek külsők, azaz átmenetiek:

Bármit teszel, bármit eszel,
bármit áldozol, bármit adsz,
bármiért vezekelsz, ó, Kuntī fia,
azt nekem tett felajánlasként végezd.
(BG 9.27)

A tettek gyümölcsének felajánlása tehát, mely a BG egyik legfontosabb tanítása, Caitanya szerint külsőleges dolog csupán (CC 2.8.60).

A *bhakti* felé irányuló, közvetítő folyamat még a *yoga* tudománya is. A BG 6.3–4 versét azért idézi a mű, hogy igazolja, a *yoga* célja az Istenen való meditáció és a *bhakti* útjára való felkészülés (CC 2.24.159–160).

Isten kegye

A következő egy újabb kulcsvers, melyet a CC háromszor is idéz:

Ezt az isteni energiámat (*daivī māyā*),
mely az anyagi elemek különféle hatásaiból áll,
nagyon nehéz legyőzni.
De akik teljesen meghódnak nekem,
kétségtelenül átlépnek e hatalmas energián (*māyām*).
(BG 7.14)

Ez a vers arra hívja fel a figyelmet, hogy a lét külső körülmények által meghatározott állapotán csak akkor lehet felülemelkedni, ha meghódnunk Kṛṣṇának (CC 2.24.138). Második előfordulásakor Kṛṣṇadāsa ugyanezt a verset úgy értelmezi, hogy ha az ember szeretettel meghódnak Kṛṣṇa előtt, túllép az anyagi *gunákon*, s a *nitya-samsāra* állapotából a *nitya-mukta* állapotában kerül (CC 2.22.23). Sőt, a CC 2.20.121-ben az áll, hogy a *gunák* a szentekkel (*sādhukkal*) való kapcsolat, a szentírások (*sāstra*) olvasása és Isten kegye (*krpā*) révén is legyőzhető.

A – fent idézett – BG 10.10 azért is szerepel, hogy rámutasson Isten kegyére, aki segíti a *bhaktát* az imádatban. A *bhakti sādhana* végzése során felmerülő nehézségek mind legyőzhetőek azzal a tudással, amit Kṛṣṇa a *bhaktájának* ad (CC 2.24.173). A szent *bhaktákkal* való kapcsolat fontosságát ez a vers is kiemeli (CC 2.24.192), ahogy a BG 10.8 is (CC 2.24.189):

Én vagyok a mindenség eredete,
belőlem árad ki minden.

A bölcsek, akik tudják ezt,
odaadó szeretettel telnek meg irántam,
s közös imádatomhoz fognak.

A tiszta szeretetből vállalt lemondás jellemzői

Az odaadásból lemondók tulajdonságainak leírására Caitanya nyolc egymás utáni verset idéz (CC 2.23.106–113) a BG tizenkettedik fejezetéből (BG 12.13–20). Az alábbiakban e szakasz első két versét ismertetjük, amelyek az önmegvalósított lélek transzcendentális tulajdonságait sorolják fel:

Aki nem vet meg egyetlen élőlényt sem,
aki barátságos és könyörületes,
Aki önzetlen (*nirmanah*) és mentes
a hamis én-tudattól (*nirahankārah*),
aki bánatban és örömben egyaránt kiegyensúlyozott, aki türelmes,
aki *yogī*, aki mindig elégedett
és mindig önfegyelmezett (*yatātmā*), szándékában megingathatatlan,
aki gondolatait és tudatát mindig rám szögezi,
s az én szerető hívem,
az nagyon kedves nekem.

A CC e szakaszában Caitanya arra tanítja Sanātana Gosvāmīt, hogy a száraz tudáson alapuló *śuṣka-vairāgya* („száraz lemondás”) elfogadhatatlan; inkább a lemondott és odaadással (*bhaktival*) teli szentekre jellemző *yukta-vairāgyát* („aktív lemondást”) kell gyakorolni, ami nemcsak elfogadható, de kívánatos is.

A mādhyura bhakti intenzitása

Kṛṣṇadāsa talán akkor alkalmazza a legdrámaibb módon a BG szövegét, amikor azt állítja, hogy Kṛṣṇa megszegte a következő versben Arjunának tett ígértét:

Amilyen mértékben átadják magukat (*prapadyante*) nekem,
olyan mértékben viszonzom szeretetüket.
Ó, Pṛthā fia, minden ember
az én utamat járja, minden tekintetben.
(BG 4.11)

Kṛṣṇadāsa ezt a verset, mely háromszor is szerepel a szövegben, először mint a *rasa* alapját képező elvet ismerteti: Isten különféle *rasákban* viszonzza hívei iránta érzett érzelmeit (CC 1.4.19ff). Amikor azonban másodszor idézi a verset ugyanabban a fejezetben (CC 1.4.178), a következő bevezetőt fűzi hozzá: „Kṛṣṇa korábban [a BG-ban] megígérte, hogy mindig viszonzni fogja azoknak a szeretetét, akik szeretik őt” (CC 1.4.177). Ezután kifejti, hogy Kṛṣṇa, ígértéhez híven, teljes mértékben viszonzza isteni társai szeretetét – kivéve a vajjai tehén-

pásztorlányokét, a *gopikét*: „Ezt az ígéretet a *gopik* imádatára vonatkozóan szegi meg; ezt maga Śrī Kṛṣṇa jelenti ki, megfellebbezhetetlenül” (CC 1.4.179). Itt Kṛṣṇadāsa azokat a szavakat idézi, amelyeket Kṛṣṇa a *gopikhoz* intéz a *Rāsailā-pañcādhyāyī* negyedik fejezetének utolsó versében:

Nem tudom megfelelően
viszonozni azt a tisztaságot, mely a velem való
hibátlan kapcsolatokat áthatja
– még akkor sem, ha annyi ideig élnék,
mint a mennyek lakói.
Úgy szerettetek,
hogy az otthon erős kötelékeit is elszakítottátok,
melyeken pedig igen nehéz felülemelkedni.
Jutalmatok legyen hát
önnön tisztaságotok.

(*Bhāgavata-purāṇa* 10.32.22)

Kṛṣṇa szavai arra utalnak, hogy képtelen viszonozni a *gopik* erős szerelmét és az érte hozott áldozatukat. Caitanya ezért a BG 4.11 versét követően (amely itt hangzik el harmadszor) leszögezi, hogy Kṛṣṇa „adós” (CC 2.8.91f), egyúttal azonban azt is kijelenti, hogy amikor Kṛṣṇa a *gopik* iránti szeretetében adóssá válik, az a *prema-bhakti* tökéletessége.

Záró megjegyzések

A Bhagavad-gītā – annak ellenére, hogy nem tűnik fel sokszor a CC szövegében – a Caitanya-iskola kulcsfontosságúnak tekinti, melynek egyes részeit a *bhakti* gyakorlatával és filozófiájával kapcsolatos fontos fogalmak bizonyítására használja. Sőt, ahogy láttuk, a CC több helyen is kinyilatkoztatja (Caitanya szavaival) a „Gītā jelentésének lényegét”. Ahogy arra Caitanya rámutatott a vaiṣṇava *brāhmaṇa* estében, a BG végső soron arra hivatott, hogy az ember ápolhassa Isten iránti szeretetét, azáltal, hogy maga elé képzele (sőt, egyfajta *rasa-svādāna* révén, valójában megízleli) az Isten és híve, Arjuna közötti szeretetet. Az isteni hatalom és fenség bemutatása csak arra szolgál, hogy még jobban kidomborítsa az Istennel való bensőséges kapcsolatot, ahogy a műves keret emeli ki egy festmény szépségét. Miközben a *bhakta* egy pillanatra sem feledkezik meg Isten *aiśvarya*-attribútumáról, ez mindig csupán másodlagos marad a *rasa* közvetlenségéhez képest.

A caitanyaita iskola néhány filozófiai alaptételének igazolását a BG személetében találja meg. A *bhaktiban* Isten hajlandó megfellebbezni kozmikus teremtéséről, s bensőséges módon elérhetővé teszi magát a *bhakta* számára. A lélek kiszabadul a *samsārából*, miközben számos közvetett folyamaton át elérkezik a *bhaktihoz*, s az Isten iránti odaadás jegyében új életet kezd. Caitanya teológiája ugyanakkor még jobban kibontja (a CC-ben) a BG tanításait, nevezetesen Kṛṣṇa Arjunának tett „ígéretét”, amit aztán a *Bhāgavata-purāṇában* szeg meg, hogy végül „adósnak” kiáltsák ki, aki képtelen betartani a szeretet viszonzására tett ígéretét, ha *mādhurya-rasában* lévő *bhaktákról* van szó. Mindazonáltal a Caitanya-féle hagyomány számára a *bhakti* – alapjait, sőt ezoterikus értelmezéseit tekintve is – egyértelműen a BG szavaiban gyökerezik.

JEGYZETEK:

¹ *Bhagavad Gītā* (ebben a tanulmányban rövidítése: BG); az eredeti szanszkrit szöveghez a *Mahābhārata* kritikai kiadását használtam fel, Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, 1944–1947.

² *Caitanya Caritāmṛta* (ebben a tanulmányban rövidítése: CC), Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī műve. Két kiadást használtam fel: *Kṛṣṇadāsa Kavirāja Gosvāmī: Śrī Caitanjan Caritāmṛta*, 1–9. kötet, a bengáli eredetivel, annak latin betűs átírásával, a szavak angol megfelelőivel, *A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda* fordításaival és részletes magyarázataival. (Los Angeles: Bhaktivedanta Book Trust, [17 kötetes kiadás, 1975] 1996). A versek számozása folyamatos, a más szentírási forrásokból vett idézetek a szöveg versei közé ágyazódnak. Úgy döntöttem, ebben a tanulmányban ezt a számozási rendszert követem. Használtam továbbá *Kṛṣṇadāsa Kavirāja Caitanya Caritāmṛtáját*, Edward C. Dimock, Jr. fordításában és magyarázataival, Edward C. Dimock, Jr. és Tony K. Stewart előszavával, szerk. Tony K. Stewart (Cambridge, MA: Department of Sanskrit and Indian Studies, Harvard University, 1999). A versek számozási rendszere folyamatos, de a más szentírási forrásokból származó idézetek nem ágyazódnak a szöveg verseinek számozásába; az idézett szakaszok (*ślokák*) minden fejezeten belül különálló számozás szerint vannak feltüntetve.

³ A tanulmányban szereplő összes fordítás tőlem származik.

⁴ A *Caitanya Caritāmṛta* BBT kiadásában szereplő BG-versek jegyzéke (a BG szerinti sorrendben). A BG versek számát vastagbetűvel jelöltük: **3.21**: 1.3.25, 2.17.178; **3.24**: 1.3.22; **4.8**: 1.3.23; **4.11**: 1.4.20, 1.4.178, 2.8.91; **5.18**: 3.4.177; **6.3**: 2.24.159; **6.4**: 2.24.160; **6.8**: 3.4.178; **6.16**: 3.8.67; **6.17**: 3.8.68; **7.4**: *2.6.164; **7.5**: 1.7.118, 2.6.165, 2.20.116, **7.14**: 2.20.121, 2.22.23, 2.24.173, 2.24.192; **10.41**: 2.20.375; **10.42**: 1.2.20, 2.20.163, 2.20.376; **11.41**: 2.19.199; **11.42**: 2.19.200; **12.17**: 2.22.110; **12.18**: 2.22.111; **12.19**: 2.22.112; **12.20**: 2.22.113; **16.19**: 2.25.40; **18.54**: 2.8.65; 2.24.132; 2.25.155; **18.64**: 2.22.57; **18.65**: 2.22.58; **18.66**: 2.8.63, 2.9.265, 2.22.94 (* A CC Dimock-féle fordítás megfelelő verse, mely hiányzik az eredeti szövegből.).

⁵ A *Bhāgavata-purāṇa* jóval terjedelmesebb mű, mint a *Bhagavad-gītā*, s a *bhakti* tana is sokkal bővebben van kifejtve benne, ezért természetes, hogy a Caitanya-féle hagyomány nagyobb hangsúlyt fektet rá. Ugyanakkor az is igaz, hogy a BG tartalma sokkal filozofikusabb, a szöveg hosszához képest, mint a *Bhāgavatāé*. Talán emiatt lehet meglepő, hogy a CC-ben mindössze harminchat verset találunk a BG-ből.

⁶ Az a *Bhagavad-gītā*ból származó rész, melyet Kṛṣṇadāsa itt átfogalmaz, minden valószínűség szerint a következő két vers:

Megnyilvánulatlan formámban ezt az
egész univerzumot áthatom.
Minden létező bennem van,
de én nem vagyok bennük.
És a létezők sincsenek bennem.
Nézd fenségesen hatalmas (*aiśvaram*) összességemet (*yoga*)!
Fenntartok minden létezőt, miközben nem vagyok bennük:
így vagyok minden létező létének oka.

(BG 9.4–5)